

‘નિયમસાર’ ૯૦ ગાથા. ત્રીજો પેરેગ્રાફ છે.

‘નિરંજન નિજ પરમાત્મતત્ત્વ...’ ત્યાં છે ને? પહેલા આવી ગયું છે. મિથ્યાત્વની પહેલી વાત આવી ગઈ છે. હવે અહીં તો ‘નિરંજન નિજ પરમાત્મતત્ત્વ...’ આ પરમાત્મતત્ત્વ નિજ-પોતાનું. એના ‘શ્રદ્ધાન રહિત અનાસન્નભવ્ય જીવે...’ ચારિત્ર પ્રાપ્ત ‘સામાન્ય પ્રત્યયોને પૂર્વે સુચિર કાળ ભાવ્યા છે;...’ ‘શ્રદ્ધાન રહિત અનાસન્નભવ્ય જીવે ખરેખર સામાન્ય પ્રત્યયો...’ એટલે મિથ્યાત્વ આદિને સુનિશ્ચિતપણે પૂર્વે ભાવ્યા છે. શું કીધું સમજાણું? અનાસન્નભવ્ય જીવ. જેને સંસાર નજીક નથી, સંસાર દૂર છે એવા અનાસન્નજીવ. છે ને અનાસન્ન ભવ્યજીવ? એણે મિથ્યાત્વ આદિ ભાવ ખરેખર ‘પરમાત્મતત્ત્વના શ્રદ્ધાન રહિત...’ ‘સામાન્ય પ્રત્યયો...’ એટલે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન વિના મિથ્યાત્વ આદિ ‘પૂર્વે સુચિર...’ અનંતકાળ. સુચિર કાળ ‘ભાવ્યા છે;...’ આહાહા...! એણે મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન અને રાગ-દ્વેષ તો અનાદિકાળથી ભાવ્યા છે.

‘જેણે પરમ નૈષ્કર્મ્યરૂપ ચારિત્ર પ્રાપ્ત કર્યું નથી...’ સ્વરૂપની રમણતા, સ્વરૂપનો અનુભવ થઈને, સ્વરૂપની રમણતા જેણે પ્રાપ્ત કરી નથી ‘એવા તે સ્વરૂપશૂન્ય બહિરાત્મ-જીવે સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર ભાવ્યાં નથી.’ આહા...! અનંત અનંતકાળથી, અનાદિકાળથી એણે આ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની ભાવના ભાવી નથી.

‘આ મિથ્યાદષ્ટિ જીવથી વિપરીત...’ મિથ્યાદષ્ટિ જીવથી વિપરીત ‘ગુણસમુદાયવાળો...’

ગુણના પિંડવાળો પ્રભુ ભગવાન. ‘અતિ-આસન્નભવ્ય...’ નજીકમાં જેની મુક્તિ છે, અલ્પકાળમાં જેની મુક્તિ છે એવા ‘અતિ-આસન્નભવ્ય જીવ હોય છે.’ બે પ્રકાર કહ્યા. અનાદિ અતિ-આસન્નભવ્યથી રહિત, એણે મિથ્યાત્વ આદિ ભાવ અનંતવાર કર્યા છે અને આસન્નભવ્ય, નજીક ભવી છે, (જેણે) સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનસહિત ચારિત્રને સેવ્યા છે. આહાહા..!

હવે ‘આ (અતિનિકટભવ્ય) જીવને...’ અતિનિકટભવ્ય-અલ્પકાળમાં જેનું સંસારનું પરિભ્રમણનો અંત આવવાનો છે. અલ્પકાળમાં જેના સંસારનો અંત આવવાનો છે એવા જીવોને ‘સમ્યગ્જ્ઞાનની ભાવના કયા પ્રકારે હોય છે...’ કહે છે કે એ જીવો સમ્યગ્જ્ઞાનની ભાવના. રાગની, દયા, દાનની કે વ્રતની એ નહિ. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આદિ એ વ્યવહારમાં જાય છે. એ કહેશે. એ તો કથનમાત્ર છે, વસ્તુ કોઈ નથી. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા એ તો કથનમાત્ર વ્યવહાર છે, વસ્તુ નથી. આહાહા..!

એ ‘જીવને સમ્યગ્જ્ઞાનની ભાવના કયા પ્રકારે હોય છે એમ પ્રશ્ન કરવામાં આવે તો (આચાર્યવર) શ્રી ગુણભદ્રસ્વામીએ (આત્માનુશાસનમાં ૨૩૮મા શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે :’

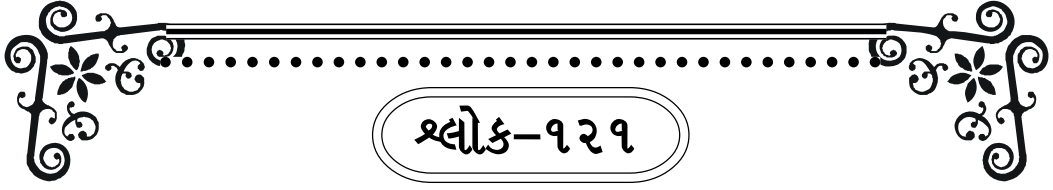
ભાવયામિ ભવાવર્તે ભાવનાઃ પ્રાગભાવિતાઃ ।

ભાવયે ભાવિતા નેતિ ભવાભાવાય ભાવનાઃ । ।

બધા ‘ભ’ આવે છે. આહાહા..!

શ્લોકાર્થ :- ‘ભવાવર્તમાં પૂર્વે...’ જીવના પરિભ્રમણમાં અનંત-અનંત ભવ કર્યા છે. નરકના, તિર્યચના, મનુષ્યના, શેઠિયાના, રાજાના, દેવના, નવમી ઐવેયક તરીકેના દેવના અને અબજો પતિ તરીકે .. શેઠિયા, એવા ભવના આવર્તન, રખડવાના ભવમાં ‘પૂર્વે નહિ ભાવેલી ભાવનાઓ (હવે) હું ભાવું છું.’ હવે એ ભવાવર્તને છોડીને ‘પૂર્વે નહિ ભાવેલી ભાવનાઓ (હવે) હું ભાવું છું.’ આહાહા..! જુઓ! પંચમઆરાના સંત મુનિ એમ કહે છે કે અમે શુભભાવમાં છીએ એમ નહિ. આહાહા..! અમે તો ‘ભવાવર્તમાં પૂર્વે નહિ ભાવેલી ભાવનાઓ (હવે) હું (પોતે) ભાવું છું.’ આહાહા..!

‘તે ભાવનાઓ (પૂર્વે) નહિ ભાવી હોવાથી...’ એવી સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની ભાવના નહિ ભાવી હોવાથી ‘હું ભવના અભાવ માટે...’ ભવના અભાવ માટે. આહાહા..! ભવ જ જોઈએ નહિ. સ્વર્ગનો ભવ પણ નહિ, સર્વાર્થસિદ્ધનો ભવ પણ નહિ. ‘ભવના અભાવ માટે તેમને ભાવું છું (કારણ કે ભવનો અભાવ તો ભવભ્રમણના કારણભૂત ભાવનાઓથી વિરુદ્ધ પ્રકારની, પૂર્વે નહિ ભાવેલી એવી અપૂર્વ ભાવનાઓથી જ થાય).’ છે. આહાહા..! ભવનો અભાવ, પૂર્વે નહિ ભાવેલી ભાવનાથી-સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની ભાવનાથી જ થાય છે. કોઈ એ જાતની ક્રિયા, વ્રત, તપ અને ભક્તિ, એનાથી થતી નથી. એવું અનંતવાર કર્યું છે. પણ અત્યારે તો એ બધું મનાવ્યું છે. હો-હા.. હો-હા.. હવે આનાથી વિરુદ્ધ પાછું.

શ્લોક-૧૨૧

તથા હિ -

(માલિની)

અથ ભવજલરાશૌ મગ્નજીવેન પૂર્વે
કિમપિ વચનમાત્રં નિર્વૃત્તેઃ કારણં યત્ ।
તદપિ ભવભવેષુ શ્રૂયતે વાહ્યાતે વા
ન ચ ન ચ બત કષ્ટં સર્વદા જ્ઞાનમેકમ્ ॥૧૨૧॥

વળી (આ ૯૦મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે) :-
[શ્લોકાર્થ :-] જે મોક્ષનું કાંઈક કથનમાત્ર (-કહેવામાત્ર) કારણ છે તેને પણ (અર્થાત્
વ્યવહાર-રત્નત્રયને પણ) ભવસાગરમાં ડૂબેલા જીવે પૂર્વે ભવભવમાં (-ઘણા ભવોમાં) સાંભળ્યું
છે અને આચર્યું (-અમલમાં મૂક્યું) છે; પરંતુ અરેરે ! ખેદ છે કે જે સર્વદા એક જ્ઞાન
છે તેને (અર્થાત્ જે સદા એક જ્ઞાનસ્વરૂપ જ છે એવા પરમાત્મતત્ત્વને) જીવે સાંભળ્યું-આચર્યું
નથી, નથી. ૧૨૧.

શ્લોક-૧૨૧ ઉપર પ્રવચન

‘વળી (આ ૯૦મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે) :-’

અથ ભવજલરાશૌ મગ્નજીવેન પૂર્વે
કિમપિ વચનમાત્રં નિર્વૃત્તેઃ કારણં યત્ ।
તદપિ ભવભવેષુ શ્રૂયતે વાહ્યાતે વા
ન ચ ન ચ બત કષ્ટં સર્વદા જ્ઞાનમેકમ્ ॥૧૨૧॥

આહાહા..! આચાર્ય ખુલાસો કરે છે.

શ્લોકાર્થ :- ‘જે મોક્ષનું કાંઈક કથનમાત્ર...’ છે. વ્યવહાર સમકિત, વ્યવહારજ્ઞાન,
વ્યવહારચારિત્ર એ તો કથનમાત્ર છે. વસ્તુ કોઈ નથી. આહાહા..! અત્યારે એ થઈ પડ્યું
છે. વ્યવહાર કરો... વ્યવહાર કરો... વ્યવહાર કરો, વ્યવહાર સાધન. અહીં કહે છે એવો
વ્યવહાર અનંતવાર કર્યો છે. છતાં એમાં કાંઈ હાથ આવ્યું નથી. રાગ અને ઝેરની ક્રિયામાં,
અરાગને અમૃતપ્રભુ ક્યાંથી હાથ આવે? આહાહા..! હવે એને સાધન માનીને એનાથી નિશ્ચય

સાધ્ય થાશે એવી અત્યારે મોટી ચર્ચા બહાર ચાલી છે. પહેલું તો આ કરવું પડે ને? આ કરે તો થાય ને? આ કરે તો થાય ને? શાસ્ત્રમાં પણ એવા લેખ આવે છે. ‘જયસેનાચાર્ય’ની ટીકામાં વ્યવહાર સાધન, નિશ્ચય સાધ્ય (એવું આવે).

... રાગથી પ્રજ્ઞા ભિન્ન કરીને જેણે આત્મા અનુભવ કર્યો છે, અંદર આનંદના વેદનમાં આવ્યો છે, એને અંતરનું સાધન પ્રગટ્યું છે એને વ્યવહાર જે રાગ છે તેને સાધન વ્યવહારે કહેવામાં આવે છે. પણ વ્યવહાર કરતાં સાધ્ય થાય એમ કહેવાનો આશય નથી. ત્યાં ... છે ને? ‘જયચંદ્ર પંડિત’ જો કે ‘જ્ઞાનસાગર’ ‘જયચંદ્ર પંડિત’માંથી ટીકા કરી. ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ની ન કરી. આચાર્ય પણ બીજા છે. એ જ્ઞાનસાગરની ટીકા, પહેલી ‘જયચંદ્ર’ ... પરંપરા ... હતો. ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ પરંપરા .. નહોતા. એણે પરંપરા તોડી નાખી. વ્યવહારથી સાધન .. વાત એણે તોડી નાખી. આમ ચાલ્યું છે. અહીં તો આ ‘પદ્મપ્રભમલધારીદેવ’ કહે છે. આ ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ નથી, આ ‘પદ્મપ્રભમલધારીદેવ’, એ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- બધા જ્ઞાનીઓનો એક જ મત છે.

ઉત્તર :- એક જ મત છે પણ અત્યારે આખું ફરી ગયું છે. આહાહા..! ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ કહે છે એ અહીં મૂક્યું છે.

‘જે મોક્ષનું કાંઈક કથનમાત્ર...’ કાંઈક કથનમાત્ર ‘(-કહેવામાત્ર)...’ વ્યવહારરત્નત્રય મોક્ષનું કારણ એ કહેવામાત્ર છે, કથનમાત્ર છે. વસ્તુનું સ્વરૂપ નથી. બંધનું કારણ છે તેને કહેવામાત્ર કથનમાં (કહેવામાં આવ્યું છે). આહાહા..! વ્રત કરવા, તપ કરવા, ભક્તિ કરવી, પૂજા કરવી, મંદિરો બનાવવા, દયા-દાન કરીને એકબીજાને સંપમાં રહેવું, સંઘમાં એકતા કરવી. એટલે સંઘ તૂટે નહિ. સંઘ એક થાય. એટલે એમાંથી એકત્વબુદ્ધિ થાય. એમાંથી એકત્વથી સાધકપણું પ્રગટે. આવી પ્રરૂપણા ચાલે છે અત્યારે. આહાહા..!

અહીં તો કહે છે, કે સિદ્ધાંતમાં જેટલો વ્યવહાર કહ્યો છે, બાર અંગમાં જેટલું વ્યવહારનું કથન એ તો મોક્ષનું કથનમાત્ર ‘કાંઈક કથન...’ કાંઈક કથન (માત્ર છે). આહાહા..! એટલે કે નિમિત્ત છે એટલું કથન કરવા માત્ર વાત કરી છે. આહાહા..! મહિના મહિનાના અપવાસ કરે, વર્ષાંતપ કરે, લુખ્યા આહાર કરે, એક કોળિયો ખાઈને બીજો છોડી દે, ઉણોદરી કરે, પ્રાયશ્ચિત લે, અનશન, ઉણોદરી, વૃત્તિપરિસંખ્યાન, રસત્યાગ... એક રસ (સિવાય) બીજા રસ ખપે નહિ. એવું અનંતવાર કર્યું છે. આહાહા..! એ બધો વ્યવહાર કથનમાત્ર છે. વસ્તુમાં કાંઈ માલ નથી. આહાહા..! આ તો ‘નિયમસાર’ છે. ‘સમયસાર’ માં ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ કહ્યું એ આ કહે છે. આ કહે છે એ ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ કહે છે. અને અનંત આચાર્ય એમ જ કહે છે. આહાહા..!

વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ એવું કહેવામાં જે આવ્યું એ કથનમાત્ર છે. ‘કાંઈક કથન...’ કાંઈક કથન એટલે એક નિમિત્ત છે એમ કથનમાત્ર છે. નિમિત્ત છે. કાંઈક કથન એટલે છે એવું

કથનમાત્ર વાત છે. આહાહા...! વ્યવહાર 'કાંઈક કથનમાત્ર (-કહેવામાત્ર) કારણ છે તેને પણ (અર્થાત્ વ્યવહાર-રત્નત્રયને પણ)...' દેવ-ગુરુની શ્રદ્ધા, શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા, પંચમહાવ્રત, શાસ્ત્રનું નવપૂર્વનું જ્ઞાન, એ બધો વ્યવહાર અનંતવાર કર્યો છે. આહાહા...! આકરું કામ છે. બે ઘડીની નિવૃત્તિ મળે નહિ એને કહેવું, વિકલ્પથી રહિત જ તું તત્ત્વ છે. આહાહા...! સ્વરૂપ તત્ત્વમાં વિકલ્પ જ નથી. આહાહા...! બહુ ખસીને આગળ બહારથી વધે તો વિકલ્પમાં આવે, ત્યાંથી ખસીને આવે તો પર્યાય ઉપર દૃષ્ટિ રહે પણ એ એનું એ છે. પર્યાયમાંથી ખસીને દ્રવ્ય ઉપર આવવું જોઈએ. આહાહા...! દ્રવ્ય તો કોઈ દિ' જોયું નથી. પર્યાયનો અનાદિ અભ્યાસ અને પર્યાયના અભ્યાસમાં તો પર ઉપર લક્ષ જાય, રાગ ઉપર, પુણ્ય ઉપર, દયા-દાન ઉપર જાય. એમાં પોતે માને કે હું કાંઈક ધર્મ કરું છું. એવો વ્યવહાર કથનમાત્ર 'ભવસાગરમાં ડૂબેલા જીવે...' આહાહા...! 'ભવસાગરમાં ડૂબેલા જીવે...' એ વ્યવહારરત્નત્રય અનંતવાર કર્યો.

મુમુક્ષુ :- એને તો ભવસાગરમાં ડૂબેલા કહ્યા.

ઉત્તર :- ડૂબેલા કહ્યા. આહાહા...! કારણ કે એ વ્યવહાર છે એ પોતે ભવ છે. ભગવાન ભવના સ્વભાવ વિનાનો છે. અને એ પુણ્યના પરિણામ એ ભવ છે, સંસાર છે. સંસાર છે. 'નિયમસાર'માં વિકલ્પને ઘોર સંસાર કહ્યો છે. ઘોરસંસાર છે વિકલ્પ. આહાહા...! એને પૂર્વે અનંતવાર 'ભવસાગરમાં ડૂબેલા જીવે પૂર્વે ભવભવમાં...' આહાહા...! ભવભવમાં એટલે? ઉપરાઉપર કાંઈ અનંતા મનુષ્યભવ મળે નહિ અને ઉપરા ઉપર અનંત સાંભળે નહિ. છતાં ભવસાગરવાળો છે. 'છોટાભાઈ'! ભવભવમાં છે. પણ એનો અર્થ કે જે મનુષ્યના ભવ મળ્યા એમાં આ બધું સાંભળીને એમાં રહ્યો, બસ.

'ભવભવમાં (-ઘણા ભવોમાં)...' એનો અર્થ એ છે. એનો અર્થ એવો કાઢે છે કે ભવભવમાં એટલે દરેક ભવમાં તિર્યચના, મનુષ્યના, નિગોદના એમ નહિ. સમજાણું? તિર્યચના, મનુષ્યના ભવ, નારકીના ભવ હોય તો સાંભળે. કાંઈ બધે ભવમાં સાંભળવાનું મળ્યું નથી. છતાં એનો અર્થ ઇ ઘણા ભવોમાં. મનુષ્યના ઘણા ભવોમાં, તિર્યચના પણ ઘણા ભવોમાં, નારકીના પણ ઘણા ભવોમાં, દેવોના પણ ઘણા ભવોમાં. વ્યવહારરત્નત્રયની વાત તો ભવેભવે સાંભળી છે. આહાહા...! એને મીઠી પણ લાગી છે. આ વ્રત કરો, તપ કરો, રસ છોડો... આહાહા...! સમકિત વિના આત્માનું ધ્યાન કરો. બાર તપમાં આવે ને? વિકલ્પ શુભ-શુભ. શુભવિકલ્પનું ધ્યાન (કરે) અને શાંતિ દેખાય. એવું અનંતવાર કર્યું છે. આહાહા...!

'ભવભવમાં (-ઘણા ભવોમાં) સાંભળ્યું છે અને આચર્યું (-અમલમાં મૂક્યું) છે;...' પાછું સાંભળીને અમલમાં મૂક્યું છે. વ્યવહારરત્નત્રયથી ધર્મ થાય, એવું અનંતવાર સાંભળ્યું અને અનંતવાર અમલમાં મૂક્યું છે, અનંતવાર આચરણ કર્યું છે. આહાહા...! ભવભવમાં આચરણ કર્યું છે એટલે ઘણા ભવમાં. આહાહા...! એકેન્દ્રિય, બે ઇન્દ્રિય, ત્રણેન્દ્રિય, ચૌઠેન્દ્રિય એ

ભવમાં તો સાંભળવા પણ મળે એવું નથી. એટલે જે ભવમાં સાંભળવા મળે એ ભવ લેવા. એ ભવભવમાં. આહાહા..!

‘ડૂબેલા જીવે...’ આહાહા..! રાગની એકતામાં ડૂબી ગયો છે. ચૈતન્યરત્ન, નિર્મળાનંદની સત્તા, એને એક સમયની રાગની સત્તા અને પર્યાયની સત્તામાં ગુમાવી બેઠો છે. એ ડૂબેલા જીવે એમ કીધું. એણે આચર્યું છે. સાંભળ્યું છે એટલેથી નહિ, આચરણ પણ વ્યવહારરત્નત્રયમાં જોડાઈ ગયો છે. વ્યવહારઆચરણ કર્યા છે. પંચમહાવ્રત અનંતવાર પાળ્યા છે. શાસ્ત્રજ્ઞાન અગિયાર અંગ અનંતવાર કર્યા છે. આહાહા..! દેવ-ગુરુ-ધર્મની શ્રદ્ધા અનંતવાર કરી છે. આહાહા..! આવી વાત આ ‘પદ્મપ્રભમલધારિદેવ’ કહે છે.

આચરણ-અમલમાં મૂક્યું છે. એવું સાંભળ્યું. વ્યવહાર, દયા, દાન, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિ, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનું બહુમાન, વિનય, પ્રતિષ્ઠા, મંદિરો બનાવવા, રથયાત્રા કાઢવી, ગજરથ કરવા, એવું અનંતવાર અમલમાં મૂક્યું છે. સાંભળીને અનંતવાર એવું કર્યું છે. લાખો કરોડો રૂપિયા ગજરથમાં ખર્ચ્યા છે. ભવમાં ડૂબેલાએ આવું બધું અનંતવાર કર્યું છે. આહાહા..! આકરું કામ લાગે. ભવ તો ઉડાડે છે એમ કહે છે. ભવ ઉડાડતા નથી. ભવ છે એમાં રખડતો તું છો એમ કહે છે. ભવ છે એમાં રખડતો ડૂબેલો તું છો. આહાહા..! સંસારરૂપી ભવ, ભવસાગર. આહાહા..! ક્યાંય ભવનો અંત નથી. એવા અનંત ભવસાગરમાં ડૂબી ગયો છે, ભાઈ! આહા..! એવા ડૂબેલાએ સાંભળ્યું અને આચર્યું છે એમ કહે છે.

‘ભવસાગરમાં ડૂબેલા...’ આહાહા..! છે ને? ‘ભવસાગરમાં ડૂબેલા જીવે પૂર્વે ભવભવમાં (—ઘણા ભવોમાં) સાંભળ્યું છે અને આચર્યું (—અમલમાં મૂક્યું) છે;...’ આહાહા..! ‘પરંતુ અરેરે!...’ મુનિરાજ ‘ખેદ કરે છે...’ રાગ છે ને? ‘અરેરે!’ આહાહા..! ‘ન ચ ન ચ બત કપટ’ ‘ખેદ છે કે જે સર્વદા એક જ્ઞાન છે...’ ભગવાન તો એક જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. એમાં રાગ પણ નથી, દયા પણ નથી, વ્રત પણ નથી. ભગવાનની ભક્તિ આત્મામાં નથી. એ એક જ્ઞાનસ્વરૂપ (છે). છે? ‘એક જ્ઞાન છે...’ સર્વદા એક જ્ઞાન છે. ત્રિકાળી જ્ઞાયક એકરૂપ છે. એ જ્ઞાયક કદી રાગમાં આવ્યો નથી. આહાહા..!

છઠ્ઠી ગાથામાં કહ્યું ને? કે જ્ઞાયકભાવ, શુભાશુભભાવરૂપે થયો નથી. થાય તો જડ થઈ જાય. આહાહા..! કેમ કે જ્ઞાનસ્વરૂપ ચૈતન્યપ્રકાશનો પુંજ, ચૈતન્યપ્રકાશનું પૂર, નૂર એકલો ચૈતન્યતેજનો સાગર, પુણ્ય અને પાપના ભાવ અચેતન-જડ જ્ઞાનના અંશથી ખાલી એવો ચૈતન્યસ્વભાવ તે જ્ઞાનના અંશના ખાલીરૂપે કેમ થાય? આહાહા..! જ્ઞાયક તો જ્ઞાયક જ રહ્યો છે. ત્રિકાળ નિરાવરણ.. ત્રિકાળ નિરાવરણ... આહાહા..! સકળ અખંડ એકરૂપ, એકરૂપ જ્ઞાન... જ્ઞાન.. જ્ઞાન... જ્ઞાન... જ્ઞાન... જ્ઞાન... જ્ઞાન... ચૈતન્યપ્રકાશ... ચૈતન્ય પ્રકાશ... ચૈતન્ય પ્રકાશ... ચૈતન્યપ્રકાશ... અનાદિઅનંત સર્વદા. આહાહા..! એ ચૈતન્યપ્રકાશમાં વિકલ્પ છે એ તો અંધારું (છે), એ તો છે નહિ પણ એના પ્રકાશમાં અલ્પતા પણ નથી. આહાહા..!

અહીં જરી અનુકૂળતા પાંચ-પચ્ચીસ લાખ મળે ત્યાં રાજી-રાજી થઈ જાય. આહાહા...! કપડા સારા જરીના, સોનાના દાગીના લટકાવે આ મડદા-મડદા ઉપર. મારી શોભા, શોભા અધિક લાગે. એને એમ કહે (છે), પ્રભુ! તું સર્વદા ચૈતન્ય ચૈતન્યના પ્રકાશનો પૂર છો ને. પૂર છો ને. તારામાં પુણ્ય-પાપનો અંધકારનો ત્રિકાળ અભાવ છે. પુણ્ય-પાપમાં તારો અભાવ છે અને ચૈતન્યપ્રકાશની સત્તા-અસ્તિત્વ, જે પ્રકાશનું નૂર જે ચૈતન્ય, એમાં પુણ્ય-પાપના વિકલ્પનો તો અભાવ છે. એક સમયની તેની પર્યાયનો અભાવ છે તો વિકલ્પ તો અંધકાર છે. પર્યાય તો પ્રકાશ છે. ચૈતન્ય ત્રિકાળી પ્રકાશ પિંડ છે. એની એક સમયની પર્યાય છે તે પ્રકાશ છે. એક સમયનો પ્રકાશ પણ જ્યાં પિંડમાં નથી ત્યાં પુણ્યપાપ તો અંધકાર છે. અંધારું છે તે એમાં ક્યાંથી આવ્યું? આહાહા...! અલૌકિક વાત છે, બાપા! આહાહા...! સાધારણ માણસમાં તો તકરાર થાય. એ વ્યવહાર ઉડાવે છે... એ વ્યવહાર ઉડાવે છે. પણ આ શું કહે છે? કોણ કહે છે? સિદ્ધાંત કહે છે? કોણ કહે છે? ભાઈ! તને ખબર નથી.

આઠ વર્ષની બાલિકા પણ જ્યાં ચૈતન્યના પ્રકાશ ત્રિકાળની ઉપર નજર પડતા જેની નજરું રાગ ઉપર તો રહે નહિ પણ પર્યાય ઉપર રહે નહિ. આહાહા...! એવો ચૈતન્યપુંજ આનંદનો ગંજ ચૈતન્ય શક્તિનો સંગ્રહાલય, સુખનો સાગર એમાં અપૂર્ણતા નથી, તો અંધકાર તો ક્યાંથી હોય? આહાહા...! દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ એ અંધકાર છે. અંધકારથી પ્રકાશ થાય? ક્યાંથી થાય? આવું આકરું કામ છે. વસ્તુ છો ને, પ્રભુ! ભગવાન તરીકે બોલાવ્યા છે. આચાર્યોએ ભગવાન તરીકે બોલાવ્યા છે. ભગવાન! તું પૂર્ણસ્વરૂપ છો ને. અનંતા ગુણે પૂર્ણ સ્વરૂપ છો. અનંતા ગુણે કોઈ દિ' અપૂર્ણ અને વિપરીત તો છે જ નહિ. આહાહા...!

એવા સ્વરૂપને 'ખેદ છે કે જે સર્વદા એક જ્ઞાન છે...' 'એક જ્ઞાન છે' ભાષા એમ છે ને? 'સર્વદા...' અને 'એક...' બે શબ્દ ઉપર જોર છે. ત્રણે કાળ એક છે. એક ફીટીને બે થયો નથી. આહાહા...! દ્રવ્ય મટીને પર્યાય થઈ નથી. સર્વદા એક છે. આહાહા...! કેમ નજરે ન પડે? કેમ ન જણાય? કેમ ન જણાય એ જાણનાર કોણ છે? એને કોઈ દિ' જોયો? જોવા તરફ ધ્યાન કર્યું? નથી જણાતો એવું જાણ્યું, નથી જણાતો એવું જાણ્યું, એ કોણે (જાણ્યું)? નથી જણાતો હું. એ કહે છે કે હું જણાઉં છું, બીજું જણાતું નથી. આહાહા...! આવી વાત છે. વ્યવહાર ભવસાગરમાં ડૂબેલા, ભવેભવે સાંભળ્યું અને આચર્યું.

'સર્વદા એક જ્ઞાન છે...' એક જ્ઞાન છે. પાંચ ભેદ એમાં નથી. મતિ, શ્રુત, અવધિ, મન:પર્યય એ પર્યાય છે. 'એક જ્ઞાન છે...' એક જ્ઞાન છે. સર્વદા ત્રણે કાળ ઇ એકરૂપ છે. કોઈ દિ' એમાં અપૂર્ણતા તો નથી. વિકારની તો વાત જ શું કરવી? આહાહા...! એવું 'સર્વદા એક જ્ઞાન છે તેને (અર્થાત્ જે સદા એક જ્ઞાનસ્વરૂપ જ છે એવા પરમાત્મતત્ત્વને)...' એવા પરમાત્મતત્ત્વને, એવા પરમસ્વરૂપ તત્ત્વને, એવા પરમસ્વભાવભાવને, એવા પરમસ્વભાવભાવને

એણે કદી જોયો નથી. આહાહા...! કદી એણે સાંભળ્યું નથી એમ કહે છે. નવમી ગ્રેવેયક ગયો, અગિયાર અંગ ભણ્યો, સાંભળ્યું નથી? સાંભળ્યું એને કહીએ, સાંભળીને અંદરમાં ઉતરે તો સાંભળ્યું કહીએ. આહાહા...! આવો માર્ગ છે. આ તો આખો દિ' એક તો ધંધા આડે નવરો નહિ, એમાંથી પાછી ધર્મને નામે પ્રવૃત્તિ આડે નવરો નહિ. ધમાલ! આનું આમ કરવું... આનું આમ કરું... આનું આમ કરું. આહાહા...!

એ સર્વદા એક જ્ઞાનરૂપ છે એણે એને સાંભળ્યું નથી. 'આચર્યું નથી.' પછી એક શબ્દ નીચે નાખ્યો. 'ન ચ ન ચ વત' કળશમાં એવા શબ્દો બે વાર મૂક્યા છે. નથી સાંભળ્યું, નથી આચર્યું. નથી સાંભળ્યું, નથી આચર્યું. આહાહા...! દિગંબર સાધુ થઈને નવમી ગ્રેવેયક ગયો, હજારો રાણી છોડીને, પાંચ ઇન્દ્રિયોનું દમન કરીને, પણ એ ચૈતન્ય એકરૂપ જ્ઞાયક છે, તત્ત્વ છે, અસ્તિ છે, સત્તા છે, એકરૂપ છે, સ્વભાવસ્વરૂપ છે, ભાવવાન છે, તેને તે કોઈ દિ' સાંભળ્યો નથી. આહાહા...! સાંભળ્યું નથી એટલે આચર્યું નથી. 'નથી' બે શબ્દ આવ્યા ને? સાંભળ્યું નથી, આચર્યું નથી. સાંભળ્યું નથી, નથી. 'આચર્યું નથી, નથી.' આહાહા...! આવી વાત છે.

હવે આ શ્લોક 'પદ્મપ્રભમલધારિદેવ' મુનિનો છે. પોતે ટીકા કરતા પહેલાં કહે છે, કે આ ટીકા કાંઈ હું કરું છું એમ નથી. એની ટીકા તો ચાલી જ આવે છે. ગણધરોથી ચાલી આવે છે. હું તે કર્તા કોણ? આહાહા...! આધાર આપ્યો. આ વાત બધી ગણધરોથી ચાલી આવે છે. પહેલા આવે છે ને? આહાહા...! મેં કહી છે એમ નહિ. આ ભાવો, ટીકાના આ ભાવો ગણધરોથી ચાલ્યા આવ્યા છે. મારું મન અત્યારે રહ્યા કરે છે કે આની ટીકા થાય. એવો વિકલ્પ રહ્યા કરે છે એટલે થાય છે. આહાહા...! હવે એમાં વ્યવહારથી નિશ્ચય થાય એ વાત ક્યાંય રહે છે? 'યશપાલજી'! વ્યવહાર કરતાં કરતાં નિશ્ચય થાય નહિ? તો આ વ્યવહાર બધો જૂઠો? વ્યવહાર ભગવાને કહ્યો છે કે નહિ? ભગવાને કહ્યો છે પણ ભગવાને એનું ફળ સંસાર કહ્યું છે. વ્યવહાર કહ્યો છે પણ એનું ફળ સંસાર કહ્યું છે. અસ્તિ છે ને? વ્યવહાર પણ અસ્તિ છે. પણ એનું ફળ સંસાર છે. આહાહા...! હવે આને નવરાશ ન મળે, નિવૃત્તિ ન મળે. આહાહા...!

વસ્તુસ્વરૂપ પૂર્ણાનંદ એકરૂપ ચીજ છે. બધા આત્માઓ એવા છે. બધા ભગવાનસ્વરૂપ પૂર્ણ છે. સર્વદા જ્ઞાન એકરૂપ સર્વદા છે. દરેક આત્મા, હોં! અભવીનો આત્મા પણ એવો છે. આહાહા...! જેનું સત્ત્વ છે, સત્ છે એનું સત્ત્વ છે એ અપૂર્ણ કેમ હોય? પૂર્ણ સત્ત્વથી ભરેલું સત્ છે. માટે એક જ્ઞાન છે. એમ કીધું ને? 'એક જ્ઞાન છે.' સત્, દ્રવ્ય સત્ એમાં ગુણ સત્, પર્યાય સત્. એ પર્યાયથી તો જાણે છે અને ગુણ સત્. એવું એકરૂપ સત્. જાણે છે એ પર્યાય. એકરૂપને એકરૂપ જાણતું નથી. આહાહા...! એકરૂપ છે એને જાણે છે પર્યાય. એ પણ એકરૂપ થઈને જાણે છે. ભેદ વિના. વસ્તુ સત્, ગુણ સત્ (એમ) જાણે છે કોણ?

કોની સત્તામાં જણાય છે? કોના અસ્તિત્વમાં એ જણાય છે? દ્રવ્ય-ગુણના અસ્તિત્વમાં નહિ. પર્યાયના અસ્તિત્વમાં સર્વદા એક જ્ઞાન છે એમ જણાય છે. આહાહા...! વ્યવહારને ઉડાડીને પાછી વાત નિશ્ચયની કરી. એમ નહિ કે એકલો વ્યવહારને ઉડાડ્યો.

‘અરેરે! ખેદ છે કે...’ અરે...! આવો ભગવાન બિરાજે છે. જેના મોઢા આગળ પરમાત્મા પોતે છે. અગ્રગમ્ય છે. પરિપૂર્ણ પ્રભુ છે. અરે...રે...! એની સામું જોતા નથી, સાંભળતા નથી. બીજી વાત કીધી નથી. ફલાણાને સાંભળતા નથી, આ વાર્તા અને કથા ને. આને સાંભળતા નથી એમ કીધું. આહાહા...! આ વાત જાજી સભામાં ઠીક લાગે નહિ. વાર્તા, કથા, વ્યવહાર ધમાલ ચાલતી હોય તો એવી લાગે... આહાહા...! ખુશી ખુશી થાય. આહાહા...!

અહીં ‘સર્વદા એક જ્ઞાન છે...’ એ કોણ જાણે છે? એ પર્યાય. ત્રણે આવી ગયા. પર્યાય જાણે છે કે સર્વદા એકરૂપ જ્ઞાન છે. વિકલ્પથી નહિ. નિર્વિકલ્પ જ્ઞાનથી, નિર્વિકલ્પ જ્ઞાન અને દ્રવ્ય સર્વદા એકરૂપ છે, એમ તે જાણે છે. અજ્ઞાનીએ એ વાત સાંભળી નથી, કોઈ દિ’ આચરી નથી. આહાહા...! વ્યવહારનો એટલે બધો અત્યારે... ‘સોનગઢ’ને નામે એમ કહે છે, સોનગઢ વ્યવહારને લોપ કરે છે. વ્યવહારને માનતા નથી. માનતા નથી પણ વ્યવહાર નથી? વ્યવહારનું ફળ નથી? બેય છે. પણ વ્યવહારનું ફળ તું નિશ્ચય કહે તો એ નથી. વ્યવહાર અસ્તિ છે. વીતરાગે કહેલો વ્યવહાર હોય છે, એનું ફળ પણ સંસાર હોય છે. છે. વસ્તુમાં નથી. આહાહા...! આવું કામ આકરું છે. અત્યારે તો બહારથી વાત ચાલે. વ્રત, વિકલ્પ ને વ્રત અને તપ ને અનશન, ઉણોદરી, વ્રતિ છું ને પાંચ મહાવ્રતને એવા મલાવે, એવા મલાવે અને લડાવે. સભા રાજી-રાજી થઈ જાય. હવે આમાં શું કહે છે આ? ‘સદા એક જ્ઞાન છે...’ સદા એક જ્ઞાન છે એટલે શું? જ્ઞાન એટલે આ શાસ્ત્ર છે ઈ? આહાહા...!

શાસ્ત્રને જાણે છે એ પર્યાય છે. એ પણ શાસ્ત્રને જાણતો નથી. ખરેખર પર્યાય પર્યાયને જાણે છે. આહાહા...! એ પર્યાય દ્રવ્યને જાણે છે. આહાહા...! એ પર્યાય આ જાણું છું... આ જાણું છું... આ જાણું છું... આ જાણું છું... એમ એની વર્તમાનદશામાં આમ વલણ છે એ બધું વલણ મિથ્યા છે. એ વલણ જેની (પર્યાય) છે તેમાં વાળી, તે જ્ઞાન એકરૂપ છે એમ પર્યાયમાં જણાય છે. પર્યાયમાં જ્ઞાન એકરૂપ છે એમ જણાય છે. પર્યાય ભેદ છે પણ એનો વિષય છે તે અભેદ છે. સમજાણું કાંઈ આમાં? પર્યાય પોતે ભેદ છે. જાણનાર પોતે ભેદરૂપ છે પણ જાણે છે તે અભેદ છે. આહાહા...! અને તે જાણનાર છે એ સદા રહેતી નથી. એ પલટો ખાય છે. પણ જે જણાય છે તે એકરૂપ ત્રિકાળ રહે છે. જાણનાર પર્યાય એકરૂપ રહેતી નથી પણ જાણનાર પર્યાયનો વિષય જે સદા એકરૂપ એ જ્ઞાન ત્રિકાળ છે. નિગોદથી માંડીને સિદ્ધ સુધી. સિદ્ધ પણ દ્રવ્ય નથી, સિદ્ધ પણ પર્યાય છે. મોક્ષ પણ પર્યાય છે. આહાહા...! એ મોક્ષની પર્યાય, કેવળજ્ઞાનની પર્યાય પણ પર્યાય છે. એ ગુણ નથી. આહાહા...! એ પર્યાયે સદા એકરૂપ છે તેને જાણ્યું છે. તે પર્યાય સદા એકરૂપ છે

તેને ભળ્યા વિના જાણે છે. તે પર્યાયે એક જ્ઞાયકમાં ભળ્યા વિના પોતાના અસ્તિત્વમાં રહીને, દ્રવ્ય-ગુણના અસ્તિત્વમાં ન પેસીને (દ્રવ્ય-ગુણને જાણે છે). આહાહા..! આવી વાતું.

‘સર્વદા એક જ્ઞાન...’ એમ શબ્દ કહીને ગજબ કર્યો છે! આહાહા..! સર્વદા એકરૂપ નિત્ય છો, પ્રભુ! આહાહા..! એ પલટતી પર્યાયે જણાય પણ જણાય છે સદા એકરૂપ તે. આહાહા..! છતાં જણાય છે તેની પર્યાયનું જ્ઞાન કરે ત્યારે પ્રમાણજ્ઞાન થાય છે. એ પર્યાય દ્રવ્યને જાણે એ નિશ્ચયજ્ઞાન છે. પર્યાય દ્રવ્યને જાણે એ નિશ્ચયજ્ઞાન છે પણ પર્યાય પાછી પર્યાયને પોતાને જાણે તે વ્યવહાર થયો, પ્રમાણજ્ઞાન થયું. આવું બધું ઝીણું છે. આહાહા..!

કરવું શું પણ? કરવાનું એ, ભાઈ! એક સમયમાં સર્વદા જ્ઞાનરૂપ પ્રભુ તત્ત્વ છે, એની સામું જોવાનું છે, એને જોઈને માનવાનું છે, એને જોઈને ત્યાં ઠરવાનું છે, એને જાણીને માનવાનું છે અને એને જાણીને ત્યાં ઠરવાનું છે. કરવાનું આ છે. આહાહા..! વ્યવહારને તો કથનમાત્ર નાખ્યો. જોયું? ‘भवजलराशौ मग्नजीवेन पूर्वे किमपि वचनमात्रं निर्वृते:’ એમ લખ્યું છે ને? વચનમાત્ર કહ્યું ને? પાઠમાં છે. ‘वचनमात्रं निर्वृते: कारणं’ આહાહા..! કથનમાત્ર કારણ છે. એ તો કહેવામાત્ર કારણ છે. આહાહા..! શબ્દ કારણ વાપર્યો. કારણ શબ્દ વાપર્યો. આહાહા..! કારણ વાપર્યો એટલે શું? વ્યવહાર કારણ કહ્યું. શાસ્ત્રમાં કહ્યું ને? ‘जयसेनार्यार्थ’ની ટીકામાં. પણ એનો અર્થ આ. કથનમાત્ર સાધક છે. કથનમાત્ર-કહેવામાત્ર કારણ છે. આહાહા..! વ્યવહારને કારણ તો કહ્યું. છે. એ કારણ કહ્યું ને? પણ એ કહેવામાત્ર કારણ છે. કારણ એ કહેવામાત્ર કારણ છે. વાસ્તવિક નહિ. આહાહા..! ઘણું ભર્યું છે. કારણ કહ્યું, વ્યવહાર છે, સાંભળ્યું છે, આચર્યું છે પણ એ કથનમાત્ર-કહેવામાત્ર કારણ છે. ખરેખર એ કારણ છે નહિ. કારણ શબ્દ વાપર્યો છે. હવે આમાંથી કાઢે. ભલે કથનમાત્ર કહે પણ કારણ છે ને? આહાહા..! કારણ શબ્દ વાપર્યો છે. કહેવામાત્ર કારણ પાછું. કારણ કીધું પણ કહેવામાત્ર કારણ. આહાહા..!

એક યથાર્થ કારણ છે, એક કહેવામાત્ર કારણ છે. ત્રિકાળ સ્વભાવ સર્વદા એક, ત્રિકાળ સ્વભાવ સર્વદા એક એ યથાર્થ કારણ છે. વ્યવહાર છે એ કથનમાત્ર વ્યવહાર છે. આહાહા..! નિર્મળ પર્યાય પ્રગટ થાય તે કારણ સદ્ભૂત કારણ છે. ત્રિકાળ જે જ્ઞાન સર્વદા એકરૂપ છે એ કારણપરમાત્મા છે. આ કારણ લગાવી દે બધામાં. ત્રિકાળ સદ્ભૂત જે જ્ઞાનરૂપ છે એ કારણપરમાત્મા છે. અને જેણે જાણ્યું છે એ પર્યાય છે. એ પર્યાય પણ સાધક તરીકે કારણ છે. મોક્ષના માર્ગ તરીકે કારણ છે પણ એ યથાર્થ કારણ છે. અને વિકલ્પમાત્ર, જે કથનમાત્ર છે એ કહેવામાત્ર કારણ છે. લ્યો, કારણના ત્રણ પ્રકાર. ત્રિકાળ કારણપરમાત્મા સદા એકરૂપ એ કારણપરમાત્મા. આહાહા..! જેની દૃષ્ટિએ કાર્યપર્યાય આવે જ. એ કાર્યપર્યાયને મોક્ષનું કારણ કહેવાય. એ યથાર્થ કારણ છે. અને વિકલ્પ ઊઠે છે એ કથનમાત્ર વ્યવહાર કારણ છે. કથનમાત્ર વ્યવહાર કારણ છે. યથાર્થ છે નહિ. વિશેષ કહેવાશે...